

Sirwan (Gävle) nr 4/2007

Myten om Turkiet som en sekulär stat

”Arvet från det moderna Turkiets grundare Kemal Atatürk måste vidmakthållas.” Det var budskapet när runt två miljoner turkar demonstrerade i våras för att religion och stat skulle hållas isär.

Men det finns ingen åtskillnad längre. Manifestationerna för ett ‘sekulärt’ Turkiet handlade istället om vem som ska bli nästa president.

Statsmakten

Det var det ‘kemalistiska’ etablissemanget – med militären som dess kärna – som motsatte sig att riksdagen, i enlighet med grundlagen, valde den den ville. För det hade blivit utrikesminister Abdullah Gül, från det islamistiska Rättvise- och utvecklingspartiet / Adalet ve Kalkinma Partisi (AKP), eftersom ‘islamisterna’ innehar riksdagsmajoriteten. Det är här skon klämmer.

Presidenten har enligt 1983 års grundlag, som militären genomdrev efter sin statskupp 1981, en avsevärd makt. Han ensam godkänner lagar som riksdagen röstat fram. Och han ensam utnämner höga domare, universitetsrektorerna osv. Med en ‘islamist’ som statsöverhuvud hade status quo rubbats. De traditionella ‘sekulära’ högsta militärerna, ämbetsmännen och domarna, som idag kontrollerar Turkiet, hade förlorat en del av sin makt över staten.

Det var således förväntat att statsminister Recep Tayyip Erdogans förslag om en grundlagsändring till en folkvald president förkastades av den sittande presidenten Ahmet Needet Sezer. Väljarna kunde ju i framtiden välja ‘fel’ president. Troligtvis kommer APK via en ny – mer eller mindre öppen – militärkupp (den femte efter 1960, 1971, 1980 och 1997) tvingas föreslå en presidentkandidat, som i namn av den ‘sekulära staten’, passar etablissemanget.

Atatürks arv idag

Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), som skiljde stat och religion åt, var inte enbart ateist utan uttalat anti-religiös. Kända uttalanden är ”...islam är ett omoraliskt beteendes absurda teologi” och islam är ”...ett ruttande lik som förgiftar våra liv”. Och han omsatte orden i handling, efter att nationalisterna under hans ledning kommit till makten 1923.

Kalifatet, det högsta religiösa organet inom det sunnitiska islam, avskaffades. Ministeriet för religiösa ärenden och koranskolor stängdes. Sufibrödraskapen, liksom seden att samlas vid de heligas gravar, förbjöds. Också religiösa klädesplagg, såsom männens fez och kvinnornas huvudduk förbjöds. Månggifte tilläts inte längre. Ett kontrollorgan – Diyanet – inrättades över gudstjänstordningen och dess utövare. Kort sagt, staten och gudstjänstordningen skiljdes åt.

Av Kemal Atatürks åtskillnadspolitik mellan det andliga och det världsliga återstår idag mycket litet. Utvecklingen tog fart efter 1946 då enpartistaten avskaffades och politikerna i sina valkampanjer började anspela på religiösa värden. Redan 1950 hade de flesta anti-religiösa förordningarna försvunnit.

Det gamla religiösa Turkiet – det ottomanska arvet från 1200-talet till 1923 – har återtagit en officiell plats i samhällslivet. Idag blomstrar sufibrödraskapen som aldrig förr. Koranskolor är tillbaka. Månggifte existerar i praktiken och barnen från andra än det första äktenskapet skrivs officiellt på den första hustrun. Domstolar kan besluta om att pröva flickors oskuld. ‘Hedersmord’ på hustrur och döttrar bestraffas milt av rättsväsendet.

Religiösa politiker

Många toppolitiker från de 'sekulära' partierna har varit öppet troende muslimer. En av efterkrigstiden mera välkända, Süleyman Demirel, – från Rättspartiet / Adalet Partisi (AP) och därefter Den rätta vägens parti / Dogru Yol Partisi (DYP) – som var statsminister fem gånger mellan 1965 och 1993 och därefter president till 2000, talade gärna om att han hade "besatt landet med koranskolor" och att han personligen hade invigt de flesta av dem.

En annan var Bülent Ecevit (1925-2006), från det av Atatürk stiftade Republikanska folkpartiet / Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), som fr.o.m. mitten 1970-tal släppte aktiva islamister in i statsförvaltningen.

Turgut Özal (1925-1993) från Moderlandspartiet / Anavatan Partisi (ANAP) och statsminister från 1983 till 1989 och därefter president till sin död 1993 var medlem av det som fundamentalistiskt ansedda brödraskapet Nakshibandi.

De flesta toppolitikerna har aktivt befrämjat byggandet av moskéer. Och de byggs även på orter som befolkas av aleviter, den muslimsk-shitiska riktning som utgör 30 procent av muslimerna i landet och som inte nyttjar moskéer i sin gudstjänstutövning.

Det av Atatürk inrättade Diyanet för kontroll av åtskillnaden mellan religion och stat är omvandlat till ett statligt organ för religiösa angelägenheter, och är idag besatt av islamistiska fundamentalister. Det är Diyanet, som inte bara bygger utan äger samtliga moskéer. Och som kontrollerar vad som sägs i dem.

Religionen i militärens tjänst

Vad som predikas är idag striktare reglerat än förr. Och de som är upphovsmännen till detta är inte politikerna utan de 'sekulära' militärerna.

I och med militärkuppen 1981 igångsatte militären en ideologisk offensiv. Under namn av att definiera turkiskhet infördes religionen – den muslimsunnitiska – vid sidan av begreppen ett språk, ett folk, som en väsentlig del av att vara turk. (Det är den ökända paragrafen 301).

I praktiken rensades armén, statsförvaltningen och främst undervisningen från alla som misstänktes för 'vänster' dvs demokrater. Den av Atatürk avskaffade gudstjänstundervisningen för ämbetsmän återinfördes.

Men återinförandet av det sunnistiska islam som statsreligion är inget nytt, utan en återgång till en gammal turkisk anti-kristen tradition. Sin höjdpunkt hade politiken i slutet av det ottomanska riket. Omfattande förföljelser skedde åren 1894-96. Under det första världskriget bedrevs åren 1915-22 folkmord på kristna armenier och assyrier. Döda beräknas till närmare 2 miljoner.

Som en följd av kriget mot Grekland, skedde i början av 1920-talet en befolkningsutväxling varvid största delen av de grekisk-ortodoxa sändes till Grekland. Kriteriet var religiös trosuppfattning. Således sändes även grekisk-ortodoxa turkar som inte talade grekiska till Grekland. Och omvänt deporterades grekiska muslimer till Turkiet. Det sammanlagda resultatet blev att de kristna som utgjorde en tredje del av befolkningen i Turkiet i slutet av 1800-talet idag är färre än en procent

Religiös intolerans pågår

Den anti-kristna politiken har aldrig stoppats. Till exempel infördes 1942 en "rikedomskatt" som var så avfattad att den tvang grekiska och armeniska handelsmän att utvandra. Från tid till annan har spänningen mellan Grekland och Turkiet lett till grekfientliga upplopp, som föranlett att människor fått fly sitt hemland.

1971 stängdes det grekisk-ortodoxa prästseminariet på ön Heybelia i Marmarasjön. De syrisk-ortodoxa munkarna i de sekelgamla klostren i regionen Tur Abdin är inte tillåtna att ge religionsundervisning åt barnen i församlingarna.

Och de kristna församlingarna får inte äga eller förvärva fast egendom. Nybyggnation av kyrkor är uteslutet och även tillstånd att reparera dem är svårt att få från Diyanet.

Kristna göra sig inte besvär att ansöka om en statstjänst. Det samma gäller om än i mindre mån för aleviterna, som aldrig kan uppnå några högre statstjänster.

Denna intolerans från det officiella Turkiet mot andra än sunnimuslimskt troende pågår i stort som i smått. 2000 protesterade turkiska ämbetsmän mot att representanter för EU hade ordnat ett möte på sitt kontor med företrädare för aleviterna. Men det är ändå alltid de fåtaliga kristna som utgör den främsta måltavlan för åtgärder. Bibelförsäljare hamnar som regel i fängelse. Och våld är sällan ett undantag. Kort efter mordet på den armeniske journalisten Hrant Dink skars halsen av på tre människor som tillhörde ett kristet bokförlag.

Religionen och EU

Det ligger säkert en hel del i misstanken hos många turkar att EU är en 'kristen klubb'. Men det förändrar inte faktumet att det 'kemalistiska' etablissemanget är en ihärdig 'anti-kristen klubb'. För det existerar ingen religionsfrihet i Turkiet. Betecknande är president Sezers tal vid en militärskola nyligen där han sa "Turkiet har en officiell statsideologi. Varje medborgare måste vara en anhängare av den."

Det är detta, att den sunnimuslimska tron är del av den officiella ideologin, som är ett av problemen med ett turkiskt tillträde till EU. Kommissarien för utbredningen Olli Rehn har påtalat för Turkiet att grundlagsändringar måste till för att garantera religionsfriheten.

Att det katolska Vatikanen säger att det i Turkiet existerar en "institutionaliserad kristofobi" är således lika sant som att det i västerländska massmedia finns en manipulerad islamofobi.

Demokratisering, begränsning av militärens makt, minoritetens likarätt, yttrandefrihet inklusive religionsfrihet är de krav som EU ställer på Turkiet. Det är dessa krav som hotar det 'kemalistiska' etablissemanget och deras lukrativa positioner. Och det är detta som ligger bakom hetsen från de 'traditionella partierna' mot det 'islamistiska' AKP. Det är här konflikten ligger och inte i ett bevarande av en i realiteten fiktiv sekulär stat och än mindre ett "arv från Atatürk".

Paul Vanden Bavière

Uitpers (Bryssel) juni 2007. Översättning Per-Erik Wentus.